

Munka nélkül

New York egyik negyedében – ahol persze nem a gazdagok, de még csak nem is a tehetősebb kispolgárok laknak – nemrégiben szabályos körözési plakátok tömegét ragasztották a házfalakra. Ezúttal nem veszedelmes bűnözőt körözött a rendőrség, hanem az elkéseredett állástalanok adtak ki körözőlevelet – munkaalkalomra. Munkahely kerestetik – ez a jelszava manapság annak a tizenhatmillió munkanélkülinek, akiknek egyre gyarapodó tábora a huszonnégy legfejlettebb tőkés országot tömörítő OECD statisztikái szerint szinte napról napra reménytelenebb helyzetbe kerül.

Nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Nyugat-Európában – elsősorban a Közös Piac kilenc tagországában – is a munkanélküliség a tőkés társadalom és gazdaság egyik legfélelmetesebb, első számú közellensége. megszokott, s az elmúlt esztendő során mindnapossá vált kép az óceán mindkét oldalán: kora reggeltől késő estig embersorok kigyóznak a munkaközvetítő irodák előtt. Ám a sorban állók általában nap nap után eredmény nélkül térnek haza. De másnap azért újra megpróbálják, hátha több szerencsével járnak. Programjukban csak az a változatlanság, hogy időnként egy másik hosszú sorhoz csatlakoznak az állami kifizetőhelyek előtt, itt vehetik fel a munkanélküli-segélyt.

Megváltozott az idilli kép

A tömeges és krónikus munkanélküliség évtizedünkben ismét a tőkés világ gazdaság egyik legsúlyosabb és legidegítőbb problémájává lett. A második világháború befejeződésétől a hatvanas évek végéig a fejlett tőkés országok dolgozói jóformán nem is ismerték a két világháború közötti időkben is fenyegető rémet, a munkanélküliséget. A konjunktúra fellendülése, a hatalmas beruházások igen jelentős keresletet idéztek elő a munkaerőpiacon. Az akkor hatalmon levő tőkés kormányok gazdasági törekvéseinek középpontjában állt a rendelkezésre álló munkaerő legteljesebb foglalkoztatása. Érthető módon, a gyors ütemű

fejlődés mind több munkáskezet követelt, s egyes ágazatokban még munkaerőhiány is keletkezett. Valamelyest enyhített a gondokon a nők tömeges munkába állása, az elmúlt évtizedben ugyanis egyre több nő adta fel a háziasszony foglalkozást.

Az idillikus foglalkoztatottsági kép azonban 1973. óta jócskán megváltozott, hiszen a tőkés világ gazdaságban történt egy és más a hatvanas évek vége óta. 1974–1975-ben gazdasági visszaesés söpört végig az egész tőkés világon. Az első jelek már 1973 második felében érezhetőek voltak. Különböző tényezők hatásaként szinte megszűnt, sőt visszaesett a gazdasági növekedés: kétszámjegyűvé lett a megzabolázhatatlan infláció; megszűnt a beruházási tevékenység; egyes országok valutái „halálugrásra” kényszerültek; alapjaiban rendült meg a tőkés pénzügyi rendszer. Több száz vállalat – elsősorban kis- és középvüzetek – jutott egyik óráról a másikra csődbe. Az egyik mindezzel összefüggő következmény: több millióan kerültek az általános gazdasági visszaesés következtében az utcára. „Kisértet járja be Nyugat-Európát és az Egyesült Államokat – a munkanélküliség kísértete” – írta 1975-ben az egyik londoni napilap. Csakhogy ez a „kísértet” nagyon is valódi, nagyon is könyörtelen, és létező: milliókat szedett és szed áldozatául, s ismételten felébresztette a dolgozóknak a létbizonytalanság mármár elfelejtett érzését. Jóformán senki nem lehet bizonyos állása, munkája tartós voltában, hiszen előfordulhat, hogy másnap már nem tartanak igényt tevékenységére. Az is előfordul, s nem is ritkán, hogy egy családban egyszerre többen válnak állástalanná, s kényszerülnek rá a munkanélküli-segély ideig-óráig biztosította kenyérré.

Fény az alagút végén?

1976-ban egy pillanatra már „látszott a fény az alagút végén”. Megindult – bár vontatottan – a recesszióból való kilábalás. Sikerült valamelyest visszaszorítani a vágató inflációt, emelkedett a beruházási hajlandóság a tőkés részéről. Fellendült a világkereskedelem is, ám a makacs munkanélküliség leküzdésének biztos mód-

szerét mindeddig nem sikerült megtalálni. Tovább emelkedett az állás nélküliek száma. Az előrejelzések sem biztatnak semmi jóval. Az elkövetkező években a jelek szerint a munkanélküliség, mégpedig a növekvő munkanélküliség immáron elválaszthatatlan „útitársa” marad a fejlett tőkés államok gazdasági életének. Nincs olyan tőkés csúcstalálkozó, gazdasági fórum, ahol ne a munkanélküliséget jelölnek meg a legsúlyosabb gondként – kiutat azonban mind ez ideig nem sikerült találni.

Mind több rideg statisztikai adat beszél erről. Az Egyesült Államokban a hatvanas években a munkaképes lakosság 3,4 százaléka volt állástalan. (Érdeemes megjegyezni, hogy amerikai közgazdászok szerint az öt százalék alatti munkanélküliség még bizonyos fokig „jótékony hatással” is van az USA nemzetgazdaságára.) 1976-ban ez az arány 7,5 százalékra növekedett, s 1977-ben még mindig 6,5 százalék volt. A megindult fellendülés tehát az óceán túlsó partján valamelyest éreztette a hatását a foglalkoztatottság alakulásában, de a „kedvező szél” már nem érte el kontinensünk nyugati felét.

A kilencek – a nyugat-európai gazdasági integráció – összetett munkanélküliségi mutatója 1970–1974. között mindössze 2,8 százalék volt, tehát az aktív lakosság ekkora hányada nem rendelkezett saját hibáján kívül állással. 1975-ben már 4,4, tavaly pedig 5,5 százalékra növekedett a munkanélküliek aránya a munkaképes lakosságon belül. Az idei év a gazdaságkutató intézetek előrebecslései szerint újabb „rekordot”, 5,8 százalékot hoz.

Fent: Angliában hosszú sorokban várnak a „szerencsére” a munkaközvetítő irodák előtt

Franciaországban, ahol a munkanélküliek fele 25 éven aluli fiatal, a szakszervezetek és ifjúsági szervezetek követelik az iskolából kikerülő fiatalok támogatását, elhelyezésük garانتálását

Konkrét számokban kifejezve ezek a százalékok azt jelentik, hogy a Közös Piac országában – a kilenc ország munkaképes lakossága meghaladja a 150 millió főt – két évvel ezelőtt ötmillióan, tavaly hétmillióan, idén pedig valószínűleg összesen nyolcmillióan foglalkoztatottak állásért.

Legtöbben fiatalok...

Még szomorúbb a kép, ha figyelembe vesszük: Nyugat-Európában a munkanélküliek csaknem 40 százaléka a 18–25 éves korosztályhoz tartozik. Nagy-Britanniában és Franciaországban szinte rettegnek a szülők, mi lesz az iskola elvégzése után, kap-e állást majd a diákok. Egy francia egyetemisták között végzett felmérés például arról tanúskodik, hogy a végzősök szinte kilátástalannak tartják helyzetüket; arról nem is nagyon álmodoznak, hogy tanult szakmájukban helyezkedhetnek el, örülnek viszont bármely munkaalkalom kínálkozásának – hiszen a megjelöltet valamilyen módon biztosítani kell.

Nem túl rózsás kilátások...

Az USA-ban is mind ijesztőbb méretű a fiatalok munkanélkülisége, különösen a színes bőrűeké. (Kétségtelen, hogy az amerikai kormányzat tett erőfeszítéseket a színes bőrűek munkanélküliségének enyhítésére, eredmény azonban még nincs. Különösen a szakképzéssel nem rendelkezők kilátásai borúsak, ugyanis az elbocsátások alkalmával ők kerülnek először az utcára, s újból elhelyezkedésük szinte reménytelen.)

A tőkés állam a maga módján igyekszik gondoskodni a munkanélküliek szerény megélhetésének biztosításáról. A munkanélküli-segély összege azonban valóban csak a legszükségesebb kiadások fedezésére elegendő, feltétlenül életszínvonal-csökkenéshez vezet. Ráadásul a munkanélküli nem kapja korlátlan ideig a segélyt (ez általában a bér 50–60 százaléka lehet). Az államkasszából a hivatalos segélyt általában egy évig folyósítják – ha egy év után sem sikerül munkát találni, az állástalanok létminimumának biztosításáról különböző „jóléti intézmények”, speciális segélyezési alapok gondoskodnak, természetesen a munkanélküli-segélynél még alacsonyabb juttatások formájában. (Egy állástalan számára bármiféle betegség katasztrófát jelent, hiszen betegbiztosítása általában megszűnik, s nem tudja fedezni a borsos orvosi költségeket.)

Svédország, Norvégia és Svájc számít csak mostanában „boldogságzigetnek” a fejlett tőkés államok sorában, ugyanis ezekben az országokban a munkanélküliségi ráta egy százalék körül mozog. A „jóléti állam” lehetőségeihez képest igyekeznek megfelelően gondoskodni az állástalanokról, s ehhez jó alapot biztosít a dolgozók által kiharcolt magas színvonalú szociális ellátás.

Nyugat-Európában korábban a nagyszámú vendégmunkást is okolták az ijesztő méretű munkanélküliség kiala-

kulásáért. Számítások szerint Európa tőkés országában mintegy 13 millió vendégmunkás dolgozik. Többségük még a hatvanas évek végén érkezett – a hazai munkavállalási lehetőségek korlátozottsága miatt – Portugáliából, Dél-Olaszországból, Spanyolországból, Görögországból, Törökországból, Algériából, Marokkóból, Tunéziából. Főleg a Közös Piac fejlettebb országában telepedtek le nagyobb számban – az NSZK-ban és Franciaországban például két-kétfélmillió vendégmunkás él –, hiszen a fellendülés idején ott volt leginkább szükség a munkáskézre.

Kié a „piszkos munka”

A vendégmunkások döntő többsége olyan munkát végez, amelyet a hazai lakosság lenéz, nem is vállalna. Takarítás, mosogatás, szeméthordás, jobb esetben felszolgálás – ez jutott a vendégmunkásoknak, akik szívesen vállalták az úgynevezett piszkos munkákat is, hiszen hazájukban még erre sem volt lehetőségük. Bár jövedelmük jóval meghaladta a korábbi otthoni bevételeiket, a fogadó országok sokkal alacsonyabb béreket biztosítottak számukra, mint saját állampolgáraiknak. Életkörülményeik is siralmasak voltak, általában barakk-táborokban laktak, s nem oldották meg az időközben oda-költöző családtagok iskolázását, szociális ellátását. Mindezek ellenére a vendégmunkások ragaszkodtak az őket befogadó országokhoz, mert ott legálább munkához jutottak, s hazautalásaikkal segíthették az otthon maradt családtagjaikat.

A recesszió idején az elbocsátottak között különösen nagy volt a vendégmunkások aránya, hiszen az ő érdekeit még a szakszervezetek sem igen védtek. Az „idegenek” mielőbbi eltávolítása megoldhatja a munkanélküliség gondjait – vélték egyes nyugat-európai kormányok az évtized közepén. A francia kormány például tízezer frank „végkielégítést” és ingyenes hazautazást ígért az állástalan vendégmunkásoknak, hasonló ígéretekkel tett a nyugatnémet kormány is. Ám csak igen kevesen éltek a felkínált lehetőséggel, hiszen a vendégmunkások hazájában még kilátástalabb volt a helyzet.

Időközben azonban megváltozott a vendégmunkások megítélése is Nyugat-Európában.

A kormányok meglepetéssel vették tudomásul, hogy az elbocsátott vendégmunkások munkahelyét a hazai munkaerő nem hajlandó betölteni, a piszkos munka még a munkanélküliség idején sem jelent vonzerőt. Így aztán már nem erőltetik a vendégmunkások hazatérését, hiszen világossá vált, hogy Nyugat-Európának még jó ideig szüksége van egyes munkaterületeken külföldi munkáskezre. A vendégmunkások pedig tovább folytatják harcukat a jobb életkörülményekért, az egyenlő elbánásért, a szakképzés megszerzésének biztosításáért, vagyis a „másodrendű állampolgár” státusz felszámolásáért.

Majd a robot?

A szakszervezetek mind élesebben határozottabban harcolnak a munkanélküliség megszüntetéséért, s igyekeznek a kormányokat határozott cselekvésre, hathatós intézkedések meghozatalára ösztönözni. 1978 áprilisában tizennyolc nyugat-európai szakszervezet mozgósította tagjait munkanélküliség elleni akcióra. A maga nemében példátlan nemzetközi megmozduláson mintegy negyvenmillió szakszervezeti tag tiltakozott sztrájkjal és tüntetéssel a munkanélküliség, valamint a nemzetközi trösztök ellen. Az egyre szaporodó tiltakozások és tüntetések nemcsak az egyes kormányokat, hanem még a Közös Piacot is cselekvésre kényszerítették: mind több javaslat hangzik el hivatalos fórumokon az állástalanság enyhítése érdekében.

Átmeneti enyhülést hozhat a feszült munkaerőpiacon a munkaidő csökkentése, a műszakszámok növelése, a tan-kötelezettség meghosszabbítása, a nyugdíjkorhatár leszállítása, a beruházási tevékenység élénkítése, a kormányok által anyagilag támogatott közmunkaprogramok. Ezek az – egyelőre csak tervezett – intézkedések azonban csak tüneti kezelést jelenthetnek, csak ideig-óráig mérsékelhetik a munkanélküliséget, ugyanis a gyökerek túl mélyek ahhoz, hogy néhány átmeneti, látványos „húzással” fel lehessen számolni a krónikus és egyre mélyülő munkanélküliséget. Nem véletlen, hogy a közös piaci tagországok kormányainak külön fejfájást okoz az az előrejelzés, miszerint 1978. és 1985. között a gazdasági integráció munkaerőpiaca évi egymillió fővel szaporodik, s legalább kilencmillió új munkahelyet kell teremteni a nyolcvanas évek közepéig.

Az elmúlt öt évben – a recesszió mellett, illetve annak következményeként – számos olyan új jelenség került a felszínre, amelyek meglátásra a jövőben is számítaniuk kell a fejlett tőkés országoknak, mint a munkanélküliséget fokozó tényezőkkel.

A technikai haladás – az automatizálás, illetve a félautomatizálás – a tőkés társadalomban a jelek szerint a munkahelyek számának rohamos csökkenésével jár együtt. A műszaki fejlődés okozta foglalkoztatáscsökkenést – más néven technológiai munkanélküliséget – csak egy esetleges nagyon gyors gazdasági növekedés tudná ellensúlyozni. Erre azonban a tőkés világban belátható időn belül nincs kilátás. Ma már az ipari robotok a tudományos-fantasztikus regények oldalairól átkerültek a mindennapi termelésbe, felhasználásuk különösen az USA-ban terjed, de Nyugat-Európában is egyre növekszik a programozható robotok száma. A tőkés tulajdonos azért is kedveli az ipari robotokat, mert azok nem sztrájkolnak, nem követelnék béremelést...

GONDA GYÖRGY-
SZENTGÁLI PÉTER